

1920· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δ' ἐκείνης διατελεῖ μέλος τοῦ διαρκοῦς διαιτητικοῦ δικαστηρίου τῆς Χάγης.

Τῷ 1925 ἐδημοσιεύθη ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον σχεδὸν μεταπολεμικὸν σύγγραμμα διεθνoῦς δικαίου, τῷ δὲ 1929 συνεπληρώθη ἡ ὀγκώδης δέυτος αὐτοῦ συγγραφὴ ὑπὸ τὸν μετρίωφρονα τίτλον «Μαθήματα τοῦ διεθνoῦς δημοσίου δικαίου».

Τῷ 1925 ἐγένετο ἐταῖρος τῆς Ἀκαδημίας τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Αἱ ἐπιστημονικαὶ του γινῶμαι καὶ εἰσηγήσεις ἰδίως ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἰδιώτου ἐνώπιον τῆς διεθνoῦς δικαιοσύνης, προϊόντα βαθείας γνώσεως τοῦ διεθνoῦς δικαίου, πλειστάκις τιμητικώτατα ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῶν τῆς Ἀκαδημίας συναδέλφων του. Πάνυ δικαίως ἐν ἔτει 1932 εἰς πλήρωσιν κενωθείσης θέσεως τακτικοῦ μέλους τῆς Ἀκαδημίας ἐξελέγη πρῶτος μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐξ διαπρεπῶν καὶ παγκοσμίως γνωστῶν ὑποψηφίων. Γνωστὸν δ' ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνὰ τὴν Ὑφήλιον μελῶν τῆς τοῦ διεθνoῦς δικαίου Ἀκαδημίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερβῇ τὰ ἐξήκοντα.

Καθηγητῆς τῆς Ἀκαδημίας τῆς Χάγης ἐδίδαξεν ἐν ἔτει 1928 μαθήματα εἰδικὰ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν καὶ κατὰ τῷ 1930 τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ δημοσίου δικαίου τῆς εἰρήνης, ἐν αἷς συζητοῦνται καὶ νεώταται θεωρίαι τῆς ἐπιστήμης.

Προσκληθεὶς ἐδίδαξεν ἐπίσης ἐν Lyon τῆς Γαλλίας.

Δὲν δυνάμεθα τέλος νὰ μὴ μνημονεύσωμεν καὶ τὴν περὶ παλινοστίσεως τῶν Ἑλγνείων μαρμάρων ἀνακοίνωσιν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Παρισίων.

Ἀγαπητὲ συνάδελφε καὶ φίλε, νομίζω ὅτι ἡ παμπηφεὶ ἐκλογή σας ὡς προέδρου τῆς Ἐνώσεως Καθηγητῶν καὶ ὡς Πρυτάνεως τοῦ Ἀθῆναισι Πανεπιστημίου δεικνύει ἐπαρκῶς ποίαν ἐκτίμησιν καὶ συμπάθειαν ἅπαντες οἱ συνάδελφοί σας τρέφουν πρὸς Ὑμᾶς. Εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ εἰς πλείστας διεθνεῖς συνδιασκέψεις, ὅπου ἀντιπροσωπεύσατε τὴν Ἑλλάδα εἴτε ὡς μέλος ἐπιτροπῶν εἴτε ὡς μέλος διεθνῶν δικαστηρίων, ἐπεδείξατε πλὴν τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν ἐν αὐτοῖς συζητουμένων καὶ ἐπιστημονικὴν ἐμβροῦθειαν καὶ ἦθος ἀνώτερον καὶ εὐγενῆ πατριωτικὸν ζῆλον.

Δι' ὃ καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καταλέγουσα σήμερον Ὑμᾶς μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς θεωρεῖ ἐαυτὴν εὐτυχῆ ὅτι τῆς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ συμπληρωσῇ τὸ κενόν, ὅπερ ἡ ἀπουσία σας ἐδημιούργει.

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΣΕΦΕΡΙΑΔΟΥ

Ἡ σήμερον εἶναι ἡ ἰστορία τῆς αὔριον. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐφάνη ἀναζῶν ἐκ τῆς τέφρας του ὁ Φοῖνιξ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὀλόκληρος χορεία ἀφωσιωμένων τῆς

Θέμιδος λειτουργῶν ἔτεινεν ὅλας αὐτῆς τὰς δυνάμεις, ὅπως καταστήσῃ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν νομικὴν ἐπιστήμην ἀξίαν διάδοχον ἐξόχων προγονικῶν διδαγμάτων.

Οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ ἄλλως. Ἀπὸ τὰς παραινέσεις τοῦ Ἡσιόδου μέχρι τῶν ὑστάτων νομοθετημάτων τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, εἴτε πρωτοπορικῶς βαδίζοντα εἴτε ἀπὸ ξένας ἐμπειρίας ἀντλοῦντα διδασκαλίας, ἴσταντο πρὸ τῶν πρώτων νομοδιδασκάλων τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ὑπέροχα ὑποδείγματα τῆς ἐργασίας, ἥτις ἀνέμενε τὰς δυνάμεις των.

Τὰς δυνάμεις των δ' αὐτὰς τὰς προσέφερον ἀκεραίως.

Μεταξὺ τῶν τιμίων ὀνομάτων τῶν ἀειμνήστων συναδέλφων αὐτῶν, βεβαίως, θέλει διαμείνει καὶ τὸ τοῦ καθηγητοῦ Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου, εἰς οὗ τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἔδραν ἐτιμήθην διὰ τῆς ἐκλογῆς σας.

Ὁ Τιμολέων Ἡλιόπουλος ἦτο πρὸ παντὸς νομομαθῆς Ἕλληνας.

Περαιῶν διάλεξιν αὐτοῦ γενομένην ἐν τῷ Παρνασσῷ τὴν 12^{ην} Φεβρουαρίου 1927 ἐδήλου μετὰ χαρακτηριστικῆς μετριοφροσύνης, ὅτι θὰ ἐπίστευεν ὅτι ἡ ζωὴ του δὲν θὰ παρήρχετο τελείως ἄκαρπος διὰ τὴν παιρίδα του, ἂν ποτε περιεβάλλοντο μὲ τὸ νομοθετικὸν κῦρος αἱ διατάξεις τοῦ νέου ποινικοῦ κώδικος, ὧν ἐγένετο ὁ ἐπιστημονικὸς πρωτεργάτης καὶ εἰσηγητής.

Εὐτυχῆς ὁ ἐπιστήμων, εἰς ὃν ἐπιφυλάσσει τὸ πεπρωμένον νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενα τὰ ἐπιστημονικὰ αὐτοῦ ιδεώδη. Διότι αἱ ἐπὶ τοῦ καθαρώς ἐπιστημονικοῦ ἐπιπέδου μελέται δὲν πρέπει νὰ ὦσιν ἢ προεργασίαι, αἵτινες διὰ τῆς μετέπειτα ἐπιβαλλομένης δράσεως καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἐμπειρίας νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν διὰ τῆς ἐπιστήμης ἐπιδιωκόμενον τελικὸν σκοπὸν: τὴν εὐημερίαν τοῦ συνόλου τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν εὐτυχίαν δ' αὐτὴν ὁ Τιμολέων Ἡλιόπουλος τὴν προησθάνθη τουλάχιστον πλήρως.

Ἐπιστήμων ἀληθῆς τόσον ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ αὐτοῦ διδασκαλίᾳ ὅσον καὶ ἐν τῇ παρασκευαστικῇ ἐργασίᾳ τοῦ σχεδίου τοῦ νέου ἑλληνικοῦ ποινικοῦ κώδικος διετέλει πάντοτε ἐνήμερος τῆς περὶ τὸ ποινικὸν δίκαιον διεθνοῦς ἐπιστημονικῆς κινήσεως, προσαρμύζων αὐτὴν εἰς τὰς περὶ αὐτὸν εἰδικὰς κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν μελέτην τῆς πλουσίας ποινικῆς νομοθεσίας καὶ νομοπαρασκευαστικῆς παραγωγῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ παρελθόντος καὶ τῆς τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, καθὼς καὶ τὴν μελέτην τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς ἐπὶ τῶν ὡς ἄνω ἐργασιῶν, τῆς εἰς τὰς μονογραφίας καὶ τὰς σελίδας τῶν εἰδικῶν περιοδικῶν περικλειομένης, προσέτρεχεν εἰς τὰς ἐκ τῆς σωφρονιστικῆς πηραζούσας ὁδηγίας, κατορθώσας οὕτω νὰ παρουσιάσῃ κείμενα μεγάλως ἐκτιμηθέντα.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ὀφείλω ἰδίως νὰ ἐξάρω ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ Τιμολέοντος

Ἡλιοπούλου εἶναι ἢ ἐν τῷ καθαρῷ ἐπιστημονικῷ πεδίῳ τοῦ ποινικοῦ δικαίου ἀντικειμενικότης αὐτοῦ. Ὅντως, παρ' ὅλην τὴν θέρημν, μεθ' ἧς συνήθως ὑπεστήριξε τὰς ἀντιλήψεις του, ἄγαν ἴσως συντηρητικὰς ἐκ χαρακτῆρος καὶ πεποιθήσεως, οὐδέποτε ἐδίστασε ν' ἀποδεχθῆ ὁιαδήποτε γνώμην ἔχουσαν ὡς ἀφετηρίαν καὶ δυναμένην, κατὰ τὴν κρίσιν του, νὰ καταλήξῃ εἰς πράγματι ἐπιστημονικὴν πρόοδον. Πρῶτος ἐν Ἑλλάδι κατέστησε γνωστὴν τὴν ἀνθρωπολογικὴν σχολὴν τοῦ Λομπρόζο, θαμβωθείς ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν φήμης, ὡς ὁ ἴδιος ἐτόνιζεν δὲν ἐδίστασεν ὁμως νὰ καταδικάσῃ αὐτὴν ἀργότερον, ὁμολογῶν τὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἀμαύρωσιν τῆς παλαιᾶς αἴγλης, συνεπεία τῶν ἔκτοτε ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν.

Εὐσυνείδητος καὶ διαρκῆς ἐρευνητὴς τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας συνεχῶς ἀνεζήτει τὸν ἔλεγχον τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς ἐπὶ τοῦ παρασκευασθέντος παρ' αὐτοῦ σχεδίου τῆς ποινικῆς νομοθεσίας. «Δὲν ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν, ἔλεγεν, οἱ ἐργασθέντες εἰς τὴν παρασκευὴν αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν εἶναι ἀνώτερον πάσης κρίσεως, τουναντίον ἀναγκαίαν θεωροῦμεν τὴν συμμετοχὴν ὅλων τῶν ἐπιστημονικῶν δυνάμεων τῆς χώρας εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτοῦ».

Καὶ βεβαίως, τὸ τοιοῦτον ἀπῆται, ὡς διετύπω ὁ Ἡλιόπουλος—καθηγητῆς καὶ νομοθέτης—, «ἡ πρακτικὴ κοινωνικὴ ἀνάγκη τῆς ἀποτελεσματικωτέρας καταπολεμήσεως τοῦ ἐγκλήματος».

Ἄλλ' ἐπὶ πλέον ὁ Ἡλιόπουλος,—καθηγητῆς καὶ νομοθέτης ἕλληνας—, διεκήρυσσε μὲ ἔξαρσιν ὑπερηφάνου πατριώτου ὅτι τὸ τοιοῦτον ἐπεβάλλετο ἔτι, λόγῳ ἀνάγκης ἐθνικῆς φιλοτιμίας «ἵνα φανῆ ὅτι καὶ ἡ Ἑλλὰς δὲν ὑστερεῖ ἐν τῇ δημιουργηθείσῃ μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν ἀμίλλῃ . . . ».

Ὅιαδήποτε ἀνθρωπίνῃ ἀντίληψις εἶναι σεβαστὴ, ὅταν πηγάζῃ ἐξ ἀγαθοῦ συνειδότος καὶ τιμίας πεποιθήσεως. Ἄν δ' ἡμφισβητήθησαν ἔστιν ὅτι αἱ τοῦ Ἡλιοπούλου ἀντιλήψεις,—τίνας δ' ἀντιλήψεις ἐγένοντο πάντοτε καὶ ἀναμφισβητήτως δεκταί,—παρὰ πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργασθέντων ὁμολογεῖται ἡ τιμότης τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ ἐργατικότητος, καὶ πρὸ πάντων ἢ πρὸς ὅτι ἐνόμιζε πάτριον ἐκ βαθείας πεποιθήσεως προσήλωσίς του.

Ἐπὶ τε τοῦ διδακτικοῦ, τοῦ καθαρῶς ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ νομοπαρασκευαστικοῦ ἔργου τοῦ Τιμολέοντος Ἡλιοπούλου πλειστάκις ἐν τε τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τῇ Ἀκαδημίᾳ εὐφρημος ἐγένετο λόγος ἀπὸ τοὺς κυρίους Γεώργιον Στρέϊτ καὶ Κωνσταντῖνον Ράλλην τὰ μάλιστα ἀρμοδίους ν' ἀποφανθῶσιν ἐπὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐκλιπόντος.

Παρὰ ταῦτα, δὲν μοι ἦτο δυνατόν ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ βήματος τούτου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀφ' ἧς ἡμέρας τὸ πρῶτον ἀνήρχετο ὁ Τιμολέων Ἡλιόπουλος οὐδὲ πέντε ἀκόμη δὲν συνεπληρώθησαν χρόνοι, νὰ μὴ τονίσω τὰς ἄς ἐνόμισα ἐξόχως διακρινούσας αὐτὸν ἀρετάς.

Αν συνήθως ἐν πάσῃ ἀκαδημαϊκῇ ὑποδοχῇ τονίζονται πρωτίστως αἱ εὐχαριστίαι τοῦ ἐκλεγέντος πρὸς τοὺς ἐκλέξαντας αὐτὸν συναδέλφους του, ἔτι μᾶλλον αἱ εὐχαριστίαι αὐταὶ φαίνονται ἐπιβαλλόμεναι εἰς ἔλληνα ἐκλεγέντα μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἀθηνῶν.

Διότι ὄντως τυγχάνει οὕσα δεῖγμα τιμῆς ἐξόχου ἢ ἐκλογῆ ὑπ' ἀνδρῶν ὑπερόχων εἰς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὡς μέλους τῆς Ἀκαδημίας ἐκείνης, εἰς ἣν ποτε ἔχουσι διδάξει οἱ Πλάτωνες.

Ἐν τῇ ἐκφράσει δ' ὁμως τῶν πρὸς Ὑμᾶς εὐχαριστιῶν ἐπιτρέψατέ μοι νὰ ὑποθέσω ὅτι εὐμενῶς θέλετε δεχθῆ νὰ συνδέσω τὰς χάριτας, ἃς ὀφείλω εἰς τοὺς ἄνδρας, εἰς ὧν τὴν διδασκαλίαν ὀφείλω τουλάχιστον τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ Ἕλλην ἐπιστήμων ἔχει σὺν ἄλλοις καὶ τὴν βαρυτάτην ἀλλὰ καὶ τιμωτάτην ὑποχρέωσιν τῆς ἐντόνου καὶ συνεχοῦς καλλιτεργείας τοῦ ὑπὸ τῶν προγόνων ἡμῶν κληροδοτηθέντος αὐτῷ κλήρου, ἐν τῷ πεδίῳ τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Τὸ διεθνὲς τῶν ἐπιστημῶν δὲν φρονῶ ὅτι ἀποκλείει οὐδὲ τὴν πρὸς τὰ πάτρια στοργὴν οὐδὲ τὴν τοῦ πατριώτου ὑπερηφάνειαν.

Ἐπὶ πλεόν ὁμως θὰ μοὶ ἐπιτρέψωσιν οἱ φίλτατοι καὶ διαπρεπεῖς συναδέλφοι, ὁ κύριος Κωνσταντῖνος Ράλλης, καθὼς καὶ ὁ σεβαστὸς καὶ ἀγαπητὸς ἡμῶν πρόεδρος κύριος Δημήτριος Καμπούρογλου, νὰ εὐχαριστήσω αὐτοὺς ὅλως ἰδιαιτέρως. Τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Ράλλον, ὅστις κοσμητεύων τῆς Νομικῆς Σχολῆς μοὶ ἔδειξεν ἀπὸ τῆς πρώτης σιγμῆς τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίας μου δεῖγματα φιλίας καὶ ἐκτιμῆσεως, ἅτινα οὐδέποτε θὰ λησμονήσω καὶ εἰς ἃ προσέθεσε σήμερον τὰς τόσον στοργικὰς αὐτοῦ περὶ τοῦ ἔργου μου κρίσεις. Ὑμᾶς κ. Πρόεδρε, ὅστις ἀναδιφῶν παλαιὰ περιοδικὰ, ἱστοριοδίφης ἀκούραστος, ἀνιχνεύσατε τ' ὄνομά μου μετὰ ἰδιαζούσης εὐμενείας ἀνατρέχων εἰς λησμονηθέντα φύλλα.

Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν περισσότερον παντὸς ἄλλου γνωρίζει, καὶ ἂν ἔτι δὲν ὁμολογεῖ τὰς ἑαυτοῦ ἐλλείψεις. Ἔτι δὲ μᾶλλον, ποσάκις καὶ τῶν σοφῶν οἱ σοφώτεροι δὲν ὁμολογοῦσιν, ἀληθεῖς ἐπιστήμονες, ὅτι ἠπατήθησαν. Τὸ «ἐν οἶδα ὅτι οὐδὲν οἶδα» τὸ αἰσθανόμεθα πολλοί, τουλάχιστον καθ' ἣν ἐποχὴν ἀναμετροῦντες τοὺς ἀγρόπυρους μόχθους, μετὰ πάροδον ἑτῶν καὶ δεκαετηρίδων ἀφ' ὅτου μελετῶντες τὴν περὶ ἡμᾶς φύσιν, τὴν κοινωνίαν καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τοὺς γραπτοὺς λόγους τῶν προσηγηθέντων ἡμῶν, ἀντιλαμβανόμεθα, ἐν τῷ κύκλῳ τῆς δράσεώς μας, ὅτι ἐπίκειται τῶν προσπαθειῶν μας τὸ τέλος, χωρὶς νὰ κατορθώσωμεν νὰ δῶμεν τὴν πρόσθετον ἀκτῖνα, ἣν ὠνευρεύθημεν διὰ τὴν ἐνημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Οὐχὶ σπανίως ἐπαγωγὰ τὰ προγνωστικὰ ἀλλὰ μακρὸς, δύσβατος καὶ ἀνωφερῆς ὁ δρόμος τῆς τελικῆς ἐπιτυχίας.

Πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς κριταὶ παντὸς ἄλλου ἀδιστηρότεροι, παντὸς ἄλλου περισσότερον ἀντιλαμβανόμεθα τὴν ἐπιείκειαν, μεθ' ἧς κρίνεται ἡ παραγωγικὴ ἡμῶν ἐργασία.

Καὶ ἴσως, ἴσως, ἑαυτοὺς σχετικῶς μόνον κρίνοντας, θεωροῦμεν ὡς μόνην ἱκανοποίησιν ὅτι ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμεύσωμεν ὡς σύμβολα διὰ τὰς προσπαθείας τῶν ἐπιγιγνομένων, αἵτινες πιθανόν νὰ καταλήξωσιν εἰς εὐτυχεστερα ἀποτελέσματα.

Αἱ προσπάθειαι τῶν περὶ τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀσχολουμένων, ὅπως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δικαιοσύνης ὀργανωθῶσιν αἱ σχέσεις τῶν ἀνὰ τὴν Ἑφῆλιον Πολιτειῶν, ὑστάτως ἔτι ἐπέστησαν βεβαίως κρίσιν, ἣν πολλοὶ ἐνόμισαν θανατηφόρον. Διαρκοῦντος τοῦ μεγάλου πολέμου πᾶσαι αἱ περιφημοὶ συμβάσεις τῆς Χάγης κατερρακώθησαν ἐντελῶς. Ἡ γενομένη εἰρήνη, ὡς τουλάχιστον διευμπάνιζον αὐτὴν τόσον αἱ ἐπεύθυνοι κυβερνήσεις ὅσον καὶ αἱ χριστιανικώταται τοῦ Οὐτίσωνος ἀρχαί, θὰ ἐβασίζετο ἀπολύτως ἐπὶ τῆς ἠθικῆς· τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις τυγχάνει ὢν ὁ μόνος τελικὸς σκοπὸς τῆς ὅλης τοῦ δικαίου ἐπιστήμης· τοῦ παροπλισμοῦ τῶν Κρατῶν τῆς καταργήσεως τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν φραγμῶν· τοῦ ὑποχρεωτικοῦ τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης· τῆς καταδίκης τῆς πολιτικῆς, συνεπεία τῆς ὁποίας ἐπαρχαίαι καὶ λαοὶ διήρχοντο ἀπὸ ὑποτέλειαν εἰς ὑποτέλειαν, ὡς ἂν ἦσαν ἀντικείμενα ἀγοραπωλησίας· τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἐθνοτήτων. Ἐπαγγελίαι διακηρυσσόμεναι ἔνθεν κακεῖθεν τῶν δεκατιζομένων στρατῶν, οἵτινες, ὡς ἐλέγετο, ἐμάχοντο οὐχὶ ἐναντίον ἀλλήλων ἀλλ' ἐναντίον αὐτοῦ τούτου τοῦ θεσμοῦ τοῦ πολέμου.

ἘΑπογοήτευσις ὅμως πικρά.

Ὁ πόλεμος ἔληξεν, ἡ τοῦ δικαίου τῶν κρατῶν ὅμως κρίσις ὑφίσταται ἀκεραία, μὲ ὅλας τὰς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου ὑφισταμένας ἠθικὰς διασαλεύσεις· ἡ ἀνθρωπότης δὲ νῦν περίφοβος ἀτενίζει πρὸς νέας πιθανὰς περιπλοκάς μὲ ἀσυγκρίτως τραγικώτερα τῶν χθεσινῶν ἀποτελέσματα.

Ὁ πόλεμος ἔληξεν· ἀλλὰ συνεχῶς νέων πολέμων ὀγκοῦνται προετοιμασίαι. Ἡ ἀνθρωπότης ἐργάζεται ἀλλ' ἐργαζομένη διὰ νὰ ζήσῃ ἐργάζεται ἐκμηδενίζουσα συγχρόνως ἑαυτήν· παρὰ τὰ εἰρηνικὰ ἔργα νέας προετοιμάζει μεθόδους δυστυχίας καὶ καταστροφῆς. Εἰς ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, εἰς τῆς θαλάσσης τὰ βάρη, τὰ ἔγκατα τῆς γῆς καὶ ἀκόμη εἰς τὸν ἄσπιλον οὐρανὸν νέας ἀναζητοῦμεν βοηθείας ἀγούσας εἰς ἐρημώσεις καὶ θανάτους. Ἄλλοτε κατεδικάζετο ἡ τῶν πηγῶν δηλητηριάσις· σήμερον εὐρέθησαν αἱ μέθοδοι τῆς δηλητηριάσεως τοῦ ἀέρος. Καὶ οὕτω χεμιῶνα ἢ θέρος, ἀνοιξιν ἢ φθινόπωρον, καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐκάστης τοῦ ἔτους ἐποχῆς, διερωτώμεθα τί στιγμὰς ἀγωνίας θὰ μᾶς φέρωσι τὰ ραδιόφωνα μαζὶ μὲ τοὺς λόγους τῶν σοφῶν καὶ τῶν σειρήνων τὰ ἄσματα.

Καὶ ἡ τάλαινα τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐπιστήμη, ἄνευ ἐπαρκῶν κυρώσεων, δειλιῶσα πρὸ τῶν τολμημάτων τῶν ἀδικούντων, δὲν τολμᾷ, δυστυχῶς, οὐδὲ κἄν νὰ κηρύξη ἀνὰ τὴν τρέμουσαν οἰκουμένην ποῦ ἀκριβῶς κλίνει ὁ τῆς δικαιοσύνης ζυγός, ρίπτουσα ἐπὶ τῆς πλάστιγγος, ἂν μὴ τι ἄλλο, τὴν ἠθικὴν αὐτῆς βαρῦτητα.

Οὕτως, ἀδρανοῦσα, διέρχεται ἡμέρας ἀσθενείας βαρείας, ὀδεύουσα ἐπὶ μᾶλλον πρὸς νέκρωσιν, ὡς πᾶν μέλος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀδρανοῦν, ἀποβάλλει καθ' ἑκάστην ἐπὶ μᾶλλον τὴν δύναμίν του, ἀποναρκούμενον καὶ καθιστάμενον ἐπὶ τέλους ἀνεπαρκὲς καὶ ἀνίκανον, δι' ἣν δρᾶσιν προώρισεν αὐτὸ ἡ φύσις.

Ἐν τοιαύτῃ κρισίμῳ καμπῇ τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ εὐθρασκόμενον τὸ διεθνὲς δίκαιον δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ συναντήσῃ ἀδυστηρὰς ἐπικρίσεις, οὐ μόνον τοῦ εὐλόγως δυσπίστου κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων, λόγῳ τῆς ἀγνοίας τῶν μεγάλων δυσχερειῶν ἅς συναντᾷ ἢ τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν πραγματοποιήσεις, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν εὐκόλως ἀποθαυρυνόμενων, ὡς δ' ἐκ τούτου κατωτέρου ἐπιπέδου ἐπιστημόνων.

Ἐπὶ τῇ βάσει τοιούτων δεδομένων ὁμολογῶ ὅτι τὰ μάλιστα ἐπεικῆς ἐφάνη ἢ ψήφος, δι' ἧς ἐτιμήσατε ἀσθενῆ ἀλλ' ἀγωνιζόμενον λειτουργόν, ἐπιστήμης ἴσως κλυδωνιζομένης, ἧς ὅμως ἡ ὑπαρξίς εἶναι τόσον διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἀναγκαία, ὅσον καὶ τοῦ περιβάλλοντος ἡμᾶς ἀέρος.

Βεβαίως, ὡς διετύπων καὶ ὁ Τιμολέων Ἡλιόπουλος ἐπαναλαμβάνων δόγμα παλαιότερον ἀναμφίβολον, «δίκαιον ἐκτὸς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δὲν ὑπάρχει, ὡς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ ἄνευ δικαίου».

Ἀλλά, — καὶ ἀντίθετος ἀντίληψις ἐπιτρέψατέ μοι νὰ πιστεύω ὅτι εἶναι ἀπολύτως δυσχερῆς, — ἐν ὅλῃ τῇ τοῦ δικαίου ἐπιστήμῃ ὀφείλει νὰ ὑπάρχῃ καὶ ὑπάρχει ὠρισμένη ἱεραρχία κανόνων, ἱεραρχία ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδεμία σύγκρουσις ἀρμοδιότητων θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λυθῇ· τὸ διεθνὲς δίκαιον δ' εἶναι ἐκεῖνο, οὕτινος ἀναμφιβόλως τὰ θεσπίσματα δέον νὰ ἐπιβάλλονται εἰς τὰς ἐσωτερικῶς νομοθετούσας ἀρμοδιότητας, ὡς, ἀμέσως κατόπιν, δὲν ὀφείλουσιν αὐταὶ νὰ λησμονῶσι τὸν ὑποχρεωτικῶς ὀφειλόμενον σεβασμὸν εἰς τὰς ὀργανικὰς συνταγματικὰς διατάξεις τῆς ἐαυτῶν Πολιτείας.

Ὅντως, ἀνεξαρτήτως τῶν εἰδικῶς ἀναφαινομένων ποικίλων προβλημάτων ἐν τε τῇ ἱστορικῇ ἐξελίξει καὶ τῇ ἐφαρμογῇ ἐκάστου κλάδου τῆς ὅλης τοῦ δικαίου ἐπιστήμης, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ θεωρῶ ὡς κοινωνιολογικῶς ἐξηκριβωμένον τὸ σύστημα τοῦ νομικοῦ λεγομένου μορισμοῦ· τοῦτέστι τὸ σύστημα καθ' ὃ, ἂν ὁ σκοπὸς εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ δικαίου (Γέριγκ), ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι εἰς καὶ μονοειδῆς δι' ὅλας τὰς χωριστὰς διακλαδώσεις αὐτοῦ· τυχάνει δ' οὕτως: ἡ ἐξασφάλις τῶν ὄρων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ἂν τὸ δίκαιον ἐδημιουργήθη λόγῳ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν, ἄλλοι οἱ ὄροι τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς χθὲς καὶ ἄλλοι οἱ ὄροι τῆς σήμερον.

Τὸ σύνολον τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων τῆς σήμερον δὲν εἶναι τὸ σύνολον τῆς τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας τῆς χθές.

Σήμερον αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου ἔχουσιν ἕκτασιν πολλὴν μείζονα ἀπὸ τὰς ἄλλοτε ποτε ἀνάγκας αὐτοῦ. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ δὲν ἀρκεῖται πλέον μὲ τὴν πλήρωσιν μόνον τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων· προσδοκᾷ ὠφελείας καὶ δὴ ὠφελείας οὐχὶ ἀπλῶς λόγῳ τῆς ἐν κοινωνίᾳ ζωῆς μετὰ τῶν ἀμέσως μεθ' ἡμῶν γεινιαζουσῶν χωρῶν, ἀλλ' ὠφελείας λόγῳ τῆς ἐν κοινωνίᾳ ζωῆς ἡμῶν μετὰ λαῶν εὐδρισκομένων εἰς χώρας ὅπου ἀνατέλλει ὁ ἥλιος, καθ' ἣν στιγμὴν δύνει παρ' ἡμῶν, εἰς ἅς, παρὰ ταῦτα, αἱ εἰδήσεις μεταδίδονται αὐτοστιγμῆι καὶ ὅπου ὁ ἄνθρωπος μεταφέρεται κυριολεκτικῶς μυριάκις ταχύτερον, ἢ ἂν μετεφέρετο ἐπὶ πτερόγων ἀνέμων.

Οὕτως ἡ σημερινὴ διεθνὴς κοινωνικὴ ζωὴ ἀπαιτεῖ τὴν ὑπάρξιν δικαίου ἀληθῶς διεθνοῦς, μὲ ἀρμοδιότητα κανονιστικὴν πάσης ἄλλης ἐσωτερικῆς ἀρμοδιότητος.

Βεβαίως δίκαιον διεθνὲς ἀνεφάνη, εὐθὺς ὡς ἀνεφάνη ἡ ὑπαρξίς κοινωνίας μεταξὺ τῶν Πολιτειῶν, καθ' ὃν τρόπον ἀνεφάνη δίκαιον οἰκογενειακόν, εὐθὺς ὡς ἐπήρξεν οἰκογένεια, καὶ δίκαιον δημόσιον κανονίζον τὰς μετέπειτα εὐρύτερον ἀναφανείσας σχέσεις τῆς πρώτης καθαρῶς οἰκογενειακῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλ' ὡς σήμερον ἅπαντα τὰ ἐπὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου βασιζόμενα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου θὰ διέτρεχον κινδύνους ἀναμφιβόλους, ἂν ποτε τὸ ἐσωτερικόν δημόσιον δίκαιον οἰασθῆποτε καὶ ὄφ' οἰονδῆποτε ὄνομα κοινωνίας ἀνθρώπων ἔπαυε κυριαρχοῦν, οὕτω καὶ ἅπασαι αἱ τῆς ὅλης ἐπιστήμης τοῦ δικαίου διακλαδώσεις θὰ καθίσταντο σχεδὸν ἀνωφελεῖς, ἂν δὲν ἀνεγνωρίζετο τὸ ἱεραρχικὸν κῶρος τῶν κανόνων τοῦ δικαίου τοῦ διεθνοῦς, τοῦ δημιουργηθέντος λόγῳ τῆς ὑπάρξεως κοινωνίας διαπολιτειακῆς, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεγάλης ἀρχῆς, καθ' ἣν ὅπου κοινωνία ἐκεῖ καὶ δίκαιον κανόνες.

Διότι, ἀληθῶς, εἰς τί θὰ ὠφέλουν σήμερον καὶ αἱ μᾶλλον βασικαὶ τοῦ τε δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου διατάξεις, ἂν, ἐν τῇ σημερινῇ λεγομένῃ προόδῳ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, λησμονουμένων ἀπαγορευτικῶν τινῶν θεσμῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, κατεστρέφοντο πλήρως, καὶ συγχρόνως πόλεις ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Ἴδον διατί, ἐν τῇ μονοειδῇ ὑπάρξει καὶ ἐξελίξει τῆς ὅλης τοῦ δικαίου ἐπιστήμης, ἐν ἣ ἱεραρχία κανόνων ἐπιβάλλεται, τὸ διεθνὲς δίκαιον δέον νὰ θεωρῆται ὡς πλαισιούν τὸ ὅλον ἐν γένει δίκαιον, αὐτὸ καὶ μόνον ὑποδεικνύον τὰ ὅρια τῆς ἐκτάσεως τῆς δυναμικότητος τῶν ἀρμοδιοτήτων τῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου κανόνων.

Καὶ ἀκόμη, ἰδον διατί, μὲ πλήρη νομικὴν πεποίθησιν, ἥτις ἔκτοτε ἔτι μᾶλλον παρ' ἐμοὶ ἐρριζώθη, ἐτόνισα εἰς μαθήματά μου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Χάγης, ὅτι ὁ ἀγγλοσαξωνικὸς τύπος, καθ' ὃν τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι τμημα τοῦ ἐσωτερικοῦ δικαίου (*the international law is a part of common law*), περιέχει ἀπλούστατα,

ἐν τῇ νῦν καταστάσει καὶ ἐξελίξει τῆς ὅλης τοῦ δικαίου ἐπιστήμης βασικὸν νομικὸν σφάλμα, δικαιολογούμενον ὁμως λόγῳ τοῦ ἐν τῷ ἐγγὺς ἔτι παρελθόντι διδασκομένου δόγματος τῆς κυριαρχίας τῶν Πολιτειῶν, καὶ ὅτι ἀντιθέτως ὀρθὸς θὰ ἦτο μόνον τύπος ἀνεστραμμένος· τοῦτέστιν ἐκεῖνος καθ' ὃν «τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον εἶναι τμῆμα τοῦ διεθνoῦς δικαίου», ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος τῆς ἱστορικῆς προτεραιότητος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως τοῦ πρώτου. Ἄν ἄλλως εἶχε, θὰ ὄφειλέ τις ν' ἀποδεχθῆ ὅτι ὀλόκληρον τὸ ἐσωτερικὸν δίκαιον τῶν Πολιτειῶν εἶναι τμῆμα τοῦ πατριαρχικοῦ δικαίου τῆς οἰκογενείας, διότι ἱστορικῶς βεβαίως τὸ δεύτερον προηγήθη τοῦ πρώτου. Καὶ δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον θεωρῶ ἐπίσης σήμερον ἐπιστημονικῶς ἐσφαλμένας τὰς τε διατυπώσεις τοῦ ἄρθρου 6 τοῦ Συντάγματος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς καὶ τὰς τῶν ἄρθρων 4 τοῦ Γερμανικοῦ Συντάγματος τοῦ 1919 καὶ 9 τοῦ Αὐστριακοῦ τοῦ 1920, καθ' ἃ οἱ τοῦ διεθνoῦς δικαίου κανόνες, ἐφ' ὧν γενικὴ ὁμοιόμορφος ὑπάρχει ἀντίληψις, εἶναι ἀδιάσπαστα τμήματα τοῦ Γερμανικοῦ δικαίου ἢ τοῦ Αὐστριακοῦ τοιοῦτου. Οὕτως καὶ ἐνταῦθα διατύπωσις ἀντίθετος φρονῶ ὅτι θὰ ἔδει μᾶλλον ἐπιτυχῆς νὰ θεωρηθῆ.

Ἐπι δευτέρῳ προβαίνω μὴ διστάζων νὰ θεωρήσω ὡς ἐπιστημονικῶς ἀνεπαρκῆς τὸ πρῶτον ἐδάφιον τοῦ 20^{ου} ἄρθρου τοῦ Συμφωνοῦ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, καθ' ὃ «τὰ μέλη αὐτῆς ἀναγνωρίζουσιν . . . ὅτι τὸ Σύμφωνον καταργεῖ πάσας τὰς μεταξὺ αὐτῶν ὑποχρεώσεις ἢ συνεννοήσεις τὰς μὴ συμβιβαζομένας πρὸς τοὺς ὅρους αὐτοῦ, ὑποχρεοῖ δ' αὐτὰ νὰ μὴ συνομολογῶσιν εἰς τὸ μέλλον τοιαύτας»· κείμενον ὅπερ βεβαίως, κατ' ἐμὲ τουλάχιστον, θὰ ἦτο πολὺ περισσότερον ἐπιστημονικῶς συγχρονισμένον, ἂν περιελάμβανε διάταξιν, δι' ἧς θὰ ἐκηρύσσοντο αὐτοδικαίως ἄκυρα πάντα τὰ ἐσωτερικὰ τῶν Πολιτειῶν νομοθετήματα, τὰ ἀντίθετα πρὸς τὰ γενικῶς παραδεδεγμένα θεσπίσματα τοῦ διεθνoῦς δικαίου.

Τοιαύτην δ' εὐτυχῶς ἀντίληψιν συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν περίφημον ὑπ' ἀριθμὸν 7 ἀπόφασιν τοῦ Διαρκoῦς Δικαστηρίου τῆς διεθνoῦς Δικαιοσύνης. Ἀρχὴν δ' ὁμοίαν ἀπεδέχθη καὶ τὸ Ἰνστιτοῦτον τοῦ διεθνoῦς δικαίου εἰς τὴν ἐν Ὁσλο τῆς Νορβηγίας σύνοδον αὐτοῦ τοῦ 1932, σχεδὸν παμψηφεί μετὰ πολυῶρους συζητήσεις, ἐπὶ τοῦ μεγάλου ζητήματος «τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ καθορισμοῦ καὶ τῆς ἐννοίας ἐν τῷ διεθνεῖ δικαίῳ τῆς ἐκτάσεως τῆς παρ' αὐτοῦ καταλειπομένης εἰς ἕκαστον Κράτος ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος». Οὕτω, κατὰ τὸ ψηφισθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου κείμενον, «Ἡ ἀρμοδιότης τῶν Πολιτειῶν καθορίζεται ὑπὸ τοῦ διεθνoῦς δικαίου. Ὁ καθορισμὸς δ' οὗτος ἀναφέρεται ὄχι μόνον εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀρμοδιότητος, ἀλλ' ὡσαύτως ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς τρόπους τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς, ἐφ' ὅσον οὗτοι ἐνδιαφέρουν εἴτε ἄλλας Πολιτείας, εἴτε τὴν διεθνή κοινότητα».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς οὕτω συναντωμένης καὶ βεβαιουμένης ἐξελίξεως ἀναφαίνεται

ἐν τῷ συνόλω τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου τάξις καὶ ἱεραρχία, ἣτις καθισταμένη σεβαστὴ θὰ συνετέλει ποτὲ εἰς τὴν πλήρη τῆς δικαιοσύνης ἐπιβολήν. Διότι ἄνευ τῆς δικαιοσύνης οἰαδήποτε προσπάθεια πρὸς εἰρήνην διηγεκῆ, θὰ τὸ τονίζωμεν δὲ συνεχῶς, δὲν εἶναι ἢ νεφελοκοκκυγία. *Si vis pacem para justitiam*. «Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων . . .», ὡς ἐδίδασκον ἤδη αἱ Πιερίδες τοῦ Ἑσιόδου Μοῦσαι πρὸ τριῶν σχεδὸν χιλιάδων ἐτῶν (Ἑσιόδ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι, § 276).

Τοιοῦτον τι φρονοῦμεν ὅτι εἶναι σήμερον τὸ τοῦ διεθνoῦς δικαίου πλαίσιον.

Ἄλλὰ τὸ μέγα οἰκοδόμημα τῆς ἐπιβολῆς τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ δικαίου δέον, ἐπεκτεινόμενον καθ' ἐκάστην, καθ' ἐκάστην ἐπὶ μᾶλλον νὰ σταθερῶται.

Οἱ μέλλοντες νὰ μᾶς διαδεχθῶσι καλοῦνται εἰς πολλαπλῶν, μεγάλων, ἀλλὰ καὶ ὠραίων προσπαθειῶν κατανάλωσιν.